

בענין ראש השנה שחל בשבת ועוד - שיעור 777

I. ההלכות הנוגעות לראש השנה שחל בשבת

(א) להתענות ערב שבת קודם ראש השנה שחל בשבת למי שנוהג להתענות כל ערב ראש השנה לא ראיתי מי שדיבר בענין זה וצ"ע והגרי"י קניבסקי נהג לעשות סיום (פסקי תשובות תקפ"ב - 130)

(ב) להתענות ער"ה - איתא במדרש ויקרא (פרשה ל') דבער"ה גדולי הדור מתענין והקב"ה מוותר להם שליש ועפ"ז נהגו רבים להתענות בער"ה ואין זה כיוהרא (תקפ"ב - 3) ואפילו נערים י"ג ונערות י"ב שנים מתענין (מ"ב סקט"ז) עד אחר מנחה גדולה והולכי דרכים פטורים (ר"ה י"ח). דנערי דוד אכלו וזהו בער"ה ויש דאינם מתענין כמו דאין מתענין ביום שמת בו אביו או אמו ורק להרבות בתורה וצדקה שכן צותה אשתו של החת"ס שבניה לא יתענו ביום יא"צ שלה ומנהג קארלין שאין להתענות ער"ה וי"א ששני דפים גמרא עם הרא"ש נחשב כתענית - לתענית כזו שאינו אלא מנהג בעלמא (נטעי גבריאל ג')

(ג) ראש השנה שחל בשבת שאין מצות תקיעות אלא רק תפלת מוסף עיין בשו"ת מועדים וזמנים (חלק ט - ב - ד) שהחמיר מאד בראש השנה שחל בשבת לסיים את התפלה קודם חצות כדי להפסיק לאכול הסעודה קודם חצות שאין יוצאין מצות סעודת היום דשבת אלא לפני חצות (ערוך השלחן רפ"ח - 3) והנה אם מקדש ואוכל מזונות קודם מוסף יוצא בזה סעודת שבת לדעת הרבה פוסקים עיין בדעת תורה (רפ"ו - ג) שהביא מחלוקת האחרונים אם חלה עליו כלל חובת קידוש משום שאסור לקבוע סעודה לפני מוסף ומאן דבעי להחמיר ולקדש אינו אלא הדיוטות (ע"ש) וזה שיטת המהרש"ל ודעימיה (שו"ת יביע אומר ט - כ"ג - ג ד"ה ולכ"י) אבל רוב המתירים מ"מ מותר לאכול עראי בלי קידוש בין שחרית למוסף אם אין לו אפשרות לקדש על היין שיש בזה ספק ספיקא להקל שמא ההלכה כדעת המהרש"ל וסעיתו שאומרים שבין שחרית למוסף לא חלה חובת קידוש כלל ושמא ההלכה כדברי הראב"ד וסעיתו שמתירים בכלל לטעום קודם קידוש של היום ובפרט שעיקר מצות הקידוש ביום אינה אלא מדרבנן אמנם יש מקום להחמיר לחזור ולקדש לפני סעודתו כדי לצאת דעת המהרש"ל אבל בשש"כ (נ"ז - ס"ג) דהמנהג הוא שאין חוזרין ומקדשין (רשז"א)

(ד) סעודה שלישית בראש השנה שחל בשבת עיין ברמ"א (תקכ"ט - ב) דאסור לאכול ממנחה ולמעלה בערב יום טוב וכתב המ"ב על זה רק מצוה להמנע מלקבוע סעודה מתשע שעות ולמעלה מ"מ יכול לקיים סעודה שלישית ויאכל מעט פת לכבוד יו"ט ועיין בבה"ל (ד"ה צעיו"ט) דאין דין זה ברור דלמעט בשמחת יום טוב ראשון כדי לקיים שמחת יום טוב שני ועוד אפשר יש לסמוך על הקידוש קודם מוסף אם אכל מזונות לסעודה שניה ועיין בשש"כ (נ"ז - מ"ג) לגבי פורים במוצ"ש וסעודת מלוה מלכה

(ה) אם להגיע נר אל נר לעשות אבוקה בהבדלה שביליל יו"ט עיין באג"מ (ח - דף ס"ז) דאין איסור בדבר משום נמיסות חלב דהוא פסיק רישא דלא ניתא ליה כלל וגם אין דרך היתוך חלב בכך והוא גם משהו שאין ראוי לשום דבר וכ"כ המט"א (ת"ד) באלף המגן (סק"ג) אמנם מנהג חב"ד בסוף שו"ע הרב (ח"ג ד סוף עמוד נ"ז) דאין מקריבים הנרות וי"א הטעם הוא שלא יהיה נראה ככיבוי בשעת הפרדתם (מ"ב תק"ג - י"ט) אבל אם כוונתו כדי להניח כל אחד במקומו (מ"ב)

(ו) למה אין תוקעין התקיעות בשבת לפני ב"ד עיין בספר עיר הקודש (חלק ג - דף רפ"ג) שאחד מרבני ירושלים החשובים הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר נתיסד לתקוע שופר בירושלים בשבת בשנת תרמ"ב ואמרו שהגאון רבי שמואל סלנט אמר למי אשר ישאל את פיו יאמר לו שלא לעשות כן אבל עם זה גם לא יערער ולא ימניע את אלו שילכו לשמוע התקיעות וכן אמרו בשם הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ דאם יש לו אפשרות היה הולך ועומד אחורי הכותל לשמוע קול השופר ולמסקנא מנהג ישראל תורה ואין תוקעין בשבת

אפילו אם יש כמה ראיות לתקוע ועיין באג"מ החדש (דף ל"ג) בענין פתיחת דוד מים חמים בשבת

משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהא תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין (משנה ר"ה כ"ט): דעת הר"ף שלהלכה תוקעין בפני ב"ד קבוע של שלושה אפילו בלתי סמוכין ועשה כך למעשה אלא שאפילו תלמידו אחריו לא עשה כן עיין שם בר"ן והרמב"ן והרא"ש והב"י (תקפ"ח) ודעת רש"י והרו"ה שבעינן דוקא ב"ד של כ"ג אפילו שלא במקום קביעתו ודעת הרמב"ם וסעיתו שלא בעינן כ"ג אבל בעינן ב"ד סמוך ודוקא בית דין קבוע ושקדשו עליו החודש ולפי משמעות פירוש הב' בכסף משנה (שופר 3 - 5) צריך בית דין שיקדש החודש וליכא בזמן הזה

(ז) **אם יש לנהוג כהלכות שלא לומר זכרון תרועה באהבה** עיין בט"ז (תקפ"ג - סק"ז) דאין אומרים באהבה כי תרועה מורה על הדין ואין אהבה בדין וזה כהלכות ועיין באג"מ (ה - דף קכ"ח) דכתב דבכל הסידורים גם בסידור הריעב"ץ וגם בדה"ח נדפס שבשבת אומרים זכרון תרועה באהבה מקרא קודש ומש"כ המ"ב (סקט"ז) לא שייך לזה עיין באג"מ היטב ועוד כתב דודאי איכא אהבה להשי"ת לעמו ישראל אף כשהוא שעת הדין כדאיתא בר"ה (ח): ואף דאין מתנהגין כבנים נקראו בנים (קידושין ל"ו): ומפורש שהמקום מצטער גם על דמין של רשעים שנשפך דהיינו שנהרג בסנהדרין (סנהדרין מ"ו):

II. אמירת אבינו מלכינו בראש השנה שחל בשבת

(א) **עיין בתענית** (כ"ה): במעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות ולא נענה ירד רבי עקיבא ואמר אבינו מלכינו חטאנו לפניך וא"מ אין לנו מלך אלא אתה ומיד נענה וירדו גשמים וכשראו חכמי הדור שנענה באותה תפלה קבעום לעשרת ימי תשובה מ"מ בשבת אין אומרים אותה ק"ו מתפלת שמונה עשרה שהם חובה ועוד תיקנו רבי עקיבא לתענית ציבור ואין תענית ציבור בשבת וכ"כ הרמ"א (תקפ"ד - ה) בשם הר"ן והריב"ש

(ב) **ויש חולקין** שאף על פי שאין לשאול צרכיו בשבת צרכי רבים מותר לשאול בשבת (תוספות והרא"ש ברכות ל"ד): ולכן אומרים זכרינו לחיים (משמעות הטור ושו"ע קי"ג - ה) וכן נוהגים לומר בשבת הרחמן בסוף ברכת המזון שהם צרכי רבים ועוד בר"ה שלא חל בשבת היאך לאומרו אלא ר"ה ניתנו לתשובה ולכן הותרו משא"כ בשאר שבת ויו"ט וראיה לדבר דהרבה מן הגאונים נהגו להתענות בר"ה ואפילו חל בשבת (שו"ת יחיה דעת ה - ל"ד)

(ג) **וכן כתב המטה אפרים** (תקפ"ד - כ"ה) שראוי להתפלל על החולים בר"ה ויו"כ ואף כשחלים בשבת דשאני ימים אלו משאר שבתות שהוקבעו לבקשות ותחנונים ואין חשש משאילת צרכיו בשבת וגם אין צריך להזכיר שבת היא מלזעוק

(ד) **אמנם יש לומר** דשאני אבינו מלכינו בר"ה שחל בשבת שהוקבעה במיוחד כתפלה בתעניות בעת צרה ונתקנה לפי הסדר די"ח ברכות דשמו"ע (מג"א תקפ"ד - ג) אמנם אלקי נצור לשוני מרע מותר לאמרו בשבת אפילו דיש איסור לשאול צרכיו בשבת דעל כרחנו לומר שהואיל ותיקנו והנהיגו העולם לאומרו אין שום איסור בדבר

III. ההשקפות ליום הדין

(א) **המתנהג בער"ה כהוגן** חשוב אצל הקב"ה כאילו התנהג האדם כן כל השנה דהיינו אם עשה תשובה (ר"ה 3): דהיינו שובה ישראל עד ה' אלקיך וזה הכרתו יתברך ולא הכתו ובוה יש הבטחה למחילת עונות דמחיקת עון נשאר רושם משא"כ במחילה דאפילו רושם לא נשאר

(ב) **ראש השנה היא קבלת עול מלכות שמים** - היסוד של מצות התשובה שהוא חסד גדול שנתן ה' לנו הוא האמונה הפשוטה בכורא עולם שהוא משגיח עלינו לכן בר"ה אין מבקשים סליחה רק מרבים בפסוקי מלכיות לקבלו כמלך שמנהיג העולם ואחד מגדולי המוסר

הקפיד שלא לומר בעזרת השם שמשמעותו כאלו אנו עושים והוא רק עוזר רק היה אומר ברצות השם והיינו שהקב"ה רוצה ואנו הממלאים רצונו (תשובות והנהגות ז - דף קל"ז)

ג) אימת הדין בראש השנה - הרמב"ם (צפירוש המשנה סוף פ"ד דר"ה) כתב דלא היו קורין הלל משום הפחד ומורא שחייבין מדינה בימי הדין ועיין בדרשת הגר"ח מוולוז'ין בימי הסליחות שרוב העולם יודעים המשנה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אבל החלק השני של המשנה אלו שאין להם חלק לעוה"ב ... ולא אפיקורס ודרשינן מקרא כי דבר ה' קָזָה וקאי על מבזה תלמיד חכם או אפילו חבירו בפני ת"ח או אפילו מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הוא בכלל אפיקורס (סנהדרין ז"ט). ואין לו חלק לעולם הבא וכששמעו הבעלי בתים דברי הגר"ח בוולוז'ין כולם פרצו בכייה בקול נורא (תשובות והנהגות ז - דף קל"ז)

ד) התפילות של ראש השנה מתוך שמחה וחדוה - כפי שנאמר עבדו את ה' בשמחה או בכייה ובדמעות? עיין בשו"ת יחזיה דעת (ז - ס"ט) שהביא האור זרוע דבנחמיה (ח - ט - י) צוה העם לאכול ולשתות ולעשות שמחה גדולה בראש השנה ושלא תתאבלו ושלא תבכו ומשם למד רבינו חננאל שאסור להתענות בר"ה וכ"כ הרא"ש (ר"ה ז - י"ד) ודלא כדברי רב נסים גאון שמתיר להתענות ועיין בשו"ע (תקנ"ז - ח' ז) דאין להתענות ולכן צריך לומר התפילה בנעימה ובשמחה וכן נהג הגר"א שאין לבכות (מעשה ר"ה ז"י) אמנם האר"י ז"ל נהג לבכות הרבה בתפלות ר"ה והיה אומר מי שאין בכיה נופלת עליו בימים אלה היא הוראה שאין נשמתו שלימה והגונה ואפשר לומר דאין לאדם להביא עצמו לידי בכיה מפני קדושת החג כמו שכתב עזרא ונחמיה אבל המתעורר מעצמו לבכות בתפלותיו אשר ידע מי המענישו ולשוב בתשובה והוא קול התרועה ובודאי יש לאדם עקיבא היה בוכה בשבת כשקרא שיר השירים אמנם המתפלל בלא כוונה כגוף בלא נשמה

ה) המצוה של תקיעת שופר - עיין בהרמב"ם (תשובה ג - ד) שכתב הוא לעורר ישנים השוכחים את האמת בהבלי הזמן ולזה מקיץ השופר בשני קולות היינו ע"י הטבה ושפע ברכה שהשי"ת נותן מקיצו שיבין שהוא נתונה מהשי"ת ולא בכחו ועוצם ידו עשה זה וזה בקול התקיעה ויש הקצה ע"י מה שענשו השי"ת בין מכת הגוף בין בעוני שצריך להקיץ ולהתבונן אשר ידע מי המענישו ולשוב בתשובה והוא קול התרועה ובודאי יש לאדם להקיץ מקול התקיעה שהוא משפע הטוב ולא יצטרך להקצה דתרועה (דרש משה ז - דף ק"ז)

ו) ראש השנה יום מיוחד לעורר אותנו לתשובה ע"י שמיעת קול ה' ועיין (נחלשית ג - ח) הפסוק וישמעו את קול ה' אלקים ... ויום זה היה ראש השנה אליבא דרבי אליעזר והקול הזה בא לעורר את אדם וחזרה לתשובה ולכן מצות תקיעת שופר הוא לדורות דהיינו דקול ה' בשופר שואל אדם בזמנינו אייכה היינו מציאותו הרוחנית ואדם ענה את קולך שמעתי ואירא כי עירם אנכי וזה להתעוררות הגדולה לתשובה (מועדי קודש דף י"ד) והשופר התעוררות לקבלת עול מלכות שמים ואהבתו ועוד השופר אינו רק תרועה בלבד דהיינו מדת הדין אלא ג"כ שיפור המעשים וכאילו מכריז אני אדם אחר וכמו שאדם הראשון נכרא בר"ה כך אנו נעשים כבריאים חדשים ועוד על הפסוק עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר (תהלים מ"ז - ו) דבשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה הוא עומד מכסא הדין ויושב בכסא הרחמים ועוד דהעולם לא נכרא אלא בשביל התורה ולכן ר"ה הוא התחדשות למתן תורה דהיינו לנעשה ונשמע והתדבקות בה' יתברך ועוד דאיל של שופר הוא האות הנצחי של מסירת נפש על רצון ה' דהיינו איל של עקידת יצחק ובקבוץ של גליות נאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול והשופר הוא כ) קול ה' לתשובה א) קבלת עול מלכות שמים ב) לשפר מעשיו ג) התחדשות בהאדם ד) נתהפך דין לרחמים ו) התחדשות למתן תורה ולנעשה ונשמע ז) מסירת נפש - עקידת יצחק

כתיבה וחתומה טובה

נפסם לעלוני נשאות אלה אוי ר' אליעזר ליפא ב"ר יעקב ארזכי ע"ה ולאוי אורתי באשה רחל ב"ר גרשון חנוך הסניך הכהן ע"ה ולעלוני נשאת אחי היקר ר' איסר זאב ב"ר אליעזר ליפא ע"ה